

УДК 631.115.8:334.732

Т.В. Швець
аспірант*

Державного агроекологічного університету

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВІВ ПРИ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ

Розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку кооперативів при сільських громадах Північно-Західного регіону України. Виявлено найбільш актуальні проблеми їх становлення і функціонування.

Постановка проблеми

В системі трансформаційних перетворень в аграрному секторі економіки чільне місце належить становленню та розвитку обслуговуючих кооперативів при сільських громадах як важливого складового елемента інфраструктури аграрного ринку. Кооперативи при сільських громадах, у тому числі й Північно-Західного регіону, почали створюватися у 2000 р. після прийняття Указу Президента України “Про заходи щодо формування та функціонування аграрного ринку” [1]. На підтримку даного Указу Житомирською, Волинською та Рівненською обласними радами було прийнято в кожній із областей “Програму розвитку особистих підсобних господарств на 2000–2003 рр.”. Одним із пунктів цих програм передбачено створення на селі обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів як вагомого елемента інфраструктури аграрного ринку. Останнім часом процес створення таких кооперативів помітно активізувався, що пояснюється як державною політикою, спрямованою на підтримку кооперативного руху, так і об’єктивною необхідністю об’єднання дрібних сільськогосподарських товаровиробників в конкурентних ринкових умовах. Тому функціонування кооперативів при сільських громадах вбачається ефективним засобом становлення та подальшого розвитку дрібного приватного сектора на селі, покращання його фінансового стану, розширення сфери зайнятості та підвищення рівня життя і доходів сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В роботах сучасних вчених-економістів, зокрема, В. Гончаренка, В. Зіновчука, О. Крисального, Л. Молдаван, Г. Черевка та ін., акцентується увага на необхідності розвитку обслуговуючої кооперації. Фахівці переконані, що сільськогосподарська (обслуговуюча) кооперація є іманентною складовою ринкової економічної системи і важливою інституцією демократичного суспільства [5, с. 69]. Однак, незважаючи на різноплановість підходів до висвітлення цієї тематики у наукових виданнях, недостатньо вивченими залишаються питання обґрунтування

* Науковий керівник – д.е.н., професор В.В. Зіновчук

© Т.В. Швець

необхідності розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів при сільських громадах. Тому висвітлення регіональних тенденцій розвитку кооперативних підприємств, їх напрямків діяльності, а також визначення їх соціально-економічної місії є метою даної статті.

Об'єктом дослідження є процес становлення та розвитку кооперативів при сільських громадах Північно-Західного економічного регіону України. Кооперативи такого типу створюються дрібними приватними власниками – особистими селянськими та невеликими фермерськими господарствами, які мають спільні господарські проблеми, не вважають за доцільне користуватися сторонньою допомогою та на основі власної ініціативи хочуть покращити своє економічне та соціальне становище шляхом створення підприємства особливого типу.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні завдання: дослідити тенденції розвитку кооперативів при сільських громадах, виявити найбільш актуальні проблеми їх становлення і функціонування, вивчити регіональні особливості діяльності кооперативів цього типу.

Методика дослідження

Розв'язання поставлених в роботі завдань здійснювали із застосуванням таких методів економічних досліджень: абстрактно-логічного – узагальнення теоретичних засад становлення та функціонування кооперативів при сільських громадах, формулювання висновків; статистико-економічного – аналіз сучасного стану та тенденції розвитку кооперативів при сільських громадах Північно-Західного регіону України [2, 3, 4].

Результати дослідження

З метою поглибленого вивчення сучасного стану та проблем становлення кооперативів при сільських громадах об'єктом дослідження обрали Північно-Західний регіон України. Нині не існує єдиного підходу щодо поділу України на економічні регіони. Однією з найбільш вдалих спроб соціально-економічної регіоналізації є схема, запропонована М. Пістуном, за якою такі області, як Волинська, Житомирська та Рівненська віднесено до Волинського економічного регіону. Даний підхід є науково обґрунтованим, оскільки враховує спільне економіко-географічне положення, історико-етнічні та природно-кліматичні особливості, специфіку формування господарств регіону в минулому і сучасну їх спеціалізацію. Водночас назва регіону в контексті даного дослідження представляється недостатньо точною, тому вбачаємо задоцільне віднести ці області до Північно-Західного регіону України.

За даними Житомирського, Волинського та Рівненського обласних управлінь сільського господарства і продовольства на кінець 2004 р. кількість кооперативів при сільських громадах зросла і становила в кожній

області 53, 23 та 15 кооперативів відповідно, з них фактично діючих – 46, 17 та 12 відповідно (рис. 1).

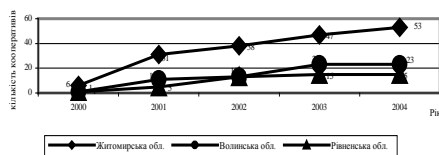

Рис 1. Динаміка розвитку кооперативів при сільських громадах у Північно-Західному економічному регіоні

Джерело: власні дослідження.

З метою вивчення сучасного стану діяльності кооперативів при сільських громадах, їх соціально-економічного потенціалу і ефективності його використання та основних проблем функціонування за допомогою спеціально розроблених анкет проведено, соціологічне дослідження кооперативів даного регіону. Результативність анкетування об'єктів у Житомирській (40), Волинській (13) та Рівненській (10) областях відповідно дослідження склало 87,0 %, 76,5 % та 83,3 % від загальної кількості респондентів. Відсоток отриманих відповідей виявився меншим за 100 %, що пояснюється наявністю комунікаційних перешкод, які пов'язані з територіальною віддаленістю деяких кооперативів, а також із бажанням деяких респондентів зберегти свою конфіденційність. Цільовою аудиторією обстеження стали посадові особи обслуговуючих кооперативів при сільських громадах (голова, виконавчий директор, члени правління).

Встановлено, що кооперативи при сільських громадах є, в основному, багатофункціональними, оскільки охоплюють кілька видів діяльності і надають різні види послуг своїм клієнтам-власникам (рис. 2).

Рис 2. Напрями діяльності кооперативів при сільських громадах Північно-Західного економічного регіону

Джерело: власні дослідження.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі наданих послуг мають послуги з обробітку збільшених земельних ділянок власників особистих селянських господарств, що складають в Житомирській, Волинській та Рівненській областях 59, 84,6 та 90 % відповідно. Значна кількість кооперативів надає транспортні послуги, послуги з реалізації продукції та збирання врожаю. Певними особливостями вирізняються кооперативи при сільських громадах Рівненської області оскільки вони спеціалізуються на окремих видах діяльності. Так, кооперативними підприємствами Рівненщини практично не надаються транспортні послуги, послуги з ветеринарного обслуговування тварин, матеріально-технічного постачання тощо. Натомість ці кооперативи зосереджують свою діяльність на виконанні окремих обслуговуючих функцій, таких як збирання та зберігання врожаю, з подальшою його переробкою, оскільки кооперативи при сільських громадах Рівненської області є здебільшого спеціалізованими. Для кооперативних підприємств Житомирської та Волинської областей характерним є надання технологічних послуг, послуг із заготівлі, переробки сільськогосподарської продукції, матеріально-технічного постачання, ветеринарного та маркетингового обслуговування. Водночас кількість кооперативів, що надають послуги з реалізації продукції є обмеженою, загальна їх кількість не перевищує двадцяти кооперативних підприємств.

З огляду на те, що кооперативи при сільських громадах є унікальною організацією, власники якої – сільськогосподарські товаровиробники є одночасно і її клієнтами, вбачається за доцільне розпочати аналіз діяльності цих кооперативів з характеристики їх членської організації щодо дотримання ними одного з головних принципів кооперації, а саме – принципу відкритого та добровільного членства. В результаті дослідження з'ясовано, що як в регіоні в цілому, так і в розрізі областей зокрема, зросла кількість дійсних членів кооперативів при сільських громадах. Цьому сприяло як створення нових кооперативів, так і залучення нових членів до вже існуючих кооперативних організацій (таблиця).

**Таблиця. Діяльність кооперативів при сільських громадах
Північно-Західного економічного регіону, 2002–2004 рр.**

Показник	Житомирська обл.			Волинська обл.			Рівненська обл.		
	Рік			Рік			Рік		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Кількість членів кооперативів, чол.	1579	1869	2195	1505	1531	1537	339	876	883
Надано послуг, тис. грн. всього	424,7	651,4	967,3	225,2	295,6	394,4	122,0	311,8	333,4
в т. ч. членам кооперативу	374,4	558,3	840,0	190,0	245,3	325,0	97,6	250,4	274,6
у % до загального обсягу послуг	89,0	86,0	87,0	84,4	83,0	82,4	80,0	80,3	82,4
Надано послуг в розрахунку на одного члена кооперативу, грн.	237,0	298,7	382,7	126,2	160,2	211,5	287,9	285,8	311,0

Джерело: власні дослідження.

Водночас кількість асоційованих членів є незначною, що пов'язано з недосконалістю інституту асоційованого членства та з нерозумінням його сутності самим селянством. В процесі заповнення анкет було виявлено, що до асоційованих членів респонденти відносять дійсних членів кооперативу, а до складу членів кооперативу – лише засновників.

Кооперативи при сільських громадах відповідно до свого Статуту самостійно здійснюють планування власної господарської діяльності, визначаючи основні її напрями та шляхи реалізації. Проводячи обстеження господарської діяльності кооперативів, ставили за мету перевірити відповідність цієї діяльності до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” у тій частині ст. 2, п. 3, де передбачено, що обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам (не членам кооперативу) в обсягах, що не перевищують 20 % загального обороту кооперативу. Крім того, необхідно проаналізувати загальні тенденції функціонування кооперативів при сільських громадах.

Дані таблиці вказують на тенденцію до збільшення загальних обсягів наданих кооперативами послуг, зокрема у 2004 р. щодо 2002 р. було надано послуг у 2,5 рази більше, у т. ч. членам-власникам – у 2,2 рази. Ефективність діяльності кооперативів при сільських громадах визначається обсягом наданих послуг у розрахунку на одного члена кооперативу. Так, дослідженням встановлено, що результативніше функціонують обслуговуючі кооперативи Житомирської області, кожному з членів яких було надано послуг в середньому на 382,7 грн. В кооперативах при сільських громадах послуги надаються переважно своїм членам (84 %), що повною мірою відповідає концепції кооперативного підприємства і Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”.

Висновки

Проведені дослідження дозволяють зробити наступні узагальнення.

1. Реформування аграрного сектора економіки країни сприяло створенню умов для відродження і подальшого розвитку обслуговуючої кооперації. В результаті дослідження встановлено, що в Північно-Західному регіоні України формується кооперативно-обслуговуючий уклад, роль і місце якого в економіці регіону постійно зростає. Доказом цього є тенденції до збільшення кількості кооперативів при сільських громадах як одного із ринково орієнтованого типу підприємства та зростання кількості їх членів-власників, а також обсягу наданих послуг.
2. Початковий етап становлення і функціонування кооперативів при сільських громадах характеризується зосередженням їх діяльності на різних напрямках, тобто ці кооперативи є багатофункціональними. Натомість „золоте правило” кооперації проголошує, що починати обслуговуючі кооперативи мають з простого, в подальшому обираючи одну із можливих стратегічних орієнтацій, зокрема диверсифікацію. Диверсифікація діяльності кооперативів при сільських громадах

сприятиме мінімізації недоліків сезонності, створенню синергетичного ефекту, раціональному використанню виробничих потужностей та обігових коштів.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження слід спрямувати на пошук шляхів підвищення ефективності діяльності кооперативів при сільських громадах досліджуваного регіону, зокрема на визначення можливих варіантів стратегічної орієнтації кооперативів такого типу, вирішення проблеми їх забезпечення матеріально-технічними засобами та фінансовими ресурсами, обґрунтування системоутворюючої ролі обслуговуючих кооперативів у розвитку сільських територій.

Література

1. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку: Указ Президента України № 767 від 6 черв. 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – №23. – С. 931.
 2. *Мармоза А.Т.* Практикум з теорії статистики. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 344 с.
 3. *Мочерний С.В.* Методологія економічного дослідження. – Л.: Світ, 2001. – 416 с.
 4. *Тринько Р.І.* Методика економічних досліджень. – Львів, 1999. – 356 с.
 5. *Черевко Г., Горбонос Ф., Савицька О.,* Фермерська кооперація в розвинутих країнах // Економіка України. – 1994. – № 11. – С. 69–74.
-
-